

CONTEXT HISTÒRIC EN QUÈ VA NÀIXER JAUME I

Situació política a l'Europa que va veure nàixer Jaume I.

Fill de Pere II d'Aragó i I de Catalunya (el Catòlic) i de la reina Maria, senyora de Montpeller, Jaume I va nàixer, precisament a Montpeller, la nit de l'1 al 2 de febrer de l'any 1208.

El mateix any en què ell va nàixer, s'esdevenia un fet politicoreligiós de la més gran importància que condicionaria la política europea i, no cal dir-ho, la biografia del futur rei: el papa Innocenci III proclamava la croada contra els heretges càtars o albigesos, que eren vassalls dels comtes de Tolosa i de Provença, com també del mateix rei Pere d'Aragó i Catalunya.

El Llenguadoc, Provença i tota Occitània, Montpeller inclòs, eren territoris políticament molt febles, fragmentats en estats feudals sovint minúsculs i, per això, despertaven l'ambició dels reis veïns. Tant dels d'Anglaterra i França com del mateix rei d'Aragó i comte de Barcelona, que era el sobirà que tradicionalment hi havia tingut una major influència, fins al punt que una gran part de senyors d'aquells territoris eren vassalls seus.

Quan hi va arrelar l'heretgia dels càtars, en detriment del catolicisme, la casa reial de França, aliant-se amb el papat, va aprofitar l'ocasió per a invadir el Llenguadoc i, amb el pretext de preservar la religió cristiana, annexionar-se els territoris que ambicionava des d'abans de produir-se el problema religiós.

El 1209, un poderós exèrcit de croats francesos, capitanejats per Simó de Montfort, va atacar les terres del comte de Tolosa, va arrasar Besiers i va conquerir Carcassona.

El rei Pere, pare de Jaume I, va dubtar davant l'agressió francesa contra uns dominis que considerava propis: d'una banda tenia el deure de protecció militar sobre els seus vassalls, de l'altra devia obediència a l'Església. Cal dir que el rei de França i el papa, aliats, eren enemics temibles.

De primer, el rei Pere va voler conjurar el perill pactant amb Simó de Montfort. Els pactes incloïen el vassallatge de Simó respecte del rei Pere, com a nou vescomte de Carcassona, i la futura boda entre la filla de l'un, Amícia de Montfort, i el fill de l'altre, l'infant Jaume. A més, el rei Pere consentia a posar el seu fill en poder de Simó de Montfort, com a garantia del pacte entre ells.

Si el 1211, l'infant s'allunyava de sa mare, la reina Maria, i passava de Montpeller a Carcassona, on els croats havien establert la seua capital, el 1213 es trencava la pau entre el rei Pere i Simó de Montfort. El rei i el comte de Tolosa van atacar els croats a Muret, la sort els va ser adversa i, no sols van acabar derrotats, sinó que el mateix rei Pere va perdre la vida en el camp de batalla.

LA INFANTESA DE JAUME I

Com va influir en el destí de l'infant Jaume la relació enverinada entre son pare i sa mare i com transcorregué la seua infantesa.

El rei Pere, que havia contractat matrimoni amb Maria de Montpeller perquè ambicionava esta ciutat, peça fonamental en el joc de forces polítiques a Provença, ara projectava un nou matrimoni amb Maria de Montferrat, que considerava políticament més beneficiós. Havia presentat demanda de divorci davant el papa i la reina Maria de Montpeller, després de separar-la del fill, lliurat a Simó de Montfort com a penyora, havia acudit a Roma, a defensar-se de les pretensions del marit. Allí va aconseguir que el papa dictara sentència a favor seu denegant el divorci i que assumira la protecció de l'infant Jaume. Poc després d'això, la reina Maria va morir, encara a Roma, el 20 d'abril del 1213, i el 12 de setembre del mateix any tenia lloc la desfeta de Muret, on perdia la vida el rei Pere.

L'infant Jaume, orfe de pare i de mare, era una valuosa carta a jugar en mans de Simó de Montfort, que el va voler retindre com a ostatge. El papa, però, el va obligar a alliberar-lo.

Un seguici de nobles vinguts de Catalunya i Aragó es van fer càrrec de l'infant i, de tornada, representants dels dos territoris el van jurar com a rei a Lleida. Després el van confiar als templers perquè s'encarregaren de protegir-lo i educar-lo, al castell de Montsó, segons el que havien disposat la reina Maria i el papa.

Mentres duraria la minoria del rei, que només tenia sis anys aleshores, el comte Sanç, oncle del difunt rei Pere, s'ocuparia de la regència del seus dominis.

ELS ANYS DE JOVENTUT

Primers anys del regnat de Jaume I, anys anys de convulsos enfrontaments amb la noblesa i on el rei forjà el caràcter lluitador i estratègia que el farà passar a la història.

La desaparició del rei Pere i la llarga minoria del seu fill Jaume van produir un buit de poder que ocuparien els nobles de Catalunya i Aragó. La lluita entre clans i aliances, pròpia dels senyors feudals, sense el fre de l'autoritat reial assoliria un grau molt elevat de violència.

L'any 1217, un dels bàndols en lluita, oposat al regent i capitanejat per Ferran de Montaragó, germà del difunt rei Pere i oncle, per tant, del mateix rei Jaume, va aconseguir atraure el nou rei, fins aleshores confiat als templers, i que amb només nou anys d'edat va abandonar la seguretat de Montsó per a esdevenir un peó en el complicat joc de les rivalitats nobiliàries en lluita pel poder.

Anys després, el jove rei contaria al *Llibre dels fets* la confusió permanent en què va viure aquells anys, intentant refermar la seua autoritat, volent sotmetre els rebels, enfrontant-se successivament als poderosos senyors d'Albarrasí i de Montcada, de traïció en traïció i de fracàs en fracàs, fins que els barons principals de Catalunya i Aragó, de comú acord, el van retindre a Saragossa i es van repartir entre ells territoris, rendes i influències que corresponia adjudicar al rei. No el van alliberar fins que no els va donar el seu consentiment en tot.

El rei tenia aleshores quinze anys, només dos anys després (1225) intentava encapçalar la primera expedició militar fora dels seus dominis: un intent de conquerir Peníscola que va acabar en un fracàs humiliant.

Segurament el rei ja concebia aquell primer assaig com una manera de dirigir la violència feudal cap a l'exterior i d'imposar, alhora, la seua autoritat.

Després del fracassat setge a Peníscola, la tendència ja estava marcada. L'any següent Jaume I tornaria a intentar una penetració en terres andalusines, ara des de Terol. Dels barons que s'havien compromés a seguir-lo, no se'n va presentar quasi cap a la cita. Ara bé: el governador almohade de València, Abu Zayd, no prou ben informat sobre la feblesa política del rei Jaume, li va enviar ambaixadors amb l'oferta d'un tribut molt elevat (la cinquena part de les rendes de Múrcia i de València) si desistia d'atacar-lo.

El rei Jaume va acceptar el pacte d'Abu Zayd i, quan se'n tornava de la frontera, es va trobar un dels rics hòmens d'Aragó, don Pero Ahonés, que s'adreçava, amb seixanta cavallers seus contra el territori valencià, en una expedició de castic i saqueig en profit propi. El rei el va advertir que no ho podia fer perquè havia signat la pau amb els andalusins de València i Múrcia, i no podia consentir que un vassall seu trencara els

pactes que ell havia signat. Però Ahonés no el volia obeir de cap manera. En la disputa el rei i el baró es van abraonar i, en l'enfrontament que va seguir, un dels hòmens del rei va matar Pero Ahonés d'una llançada.

La mort d'aquell important baró va comportar una reacció de greus conseqüències: diverses ciutats (Saragossa, Osca, Jaca) i gran part de la noblesa d'Aragó, més una part de la noblesa catalana (els Montcada i els seus aliats), es van sublevar contra el rei i va començar la guerra.

Els nobles revoltats lluitaven contra l'autoritat reial. La guerra era la seua raó de ser i, en este àmbit, no acceptaven les limitacions que el rei volia imposar-los: ell havia signat la pau amb Abu Zayd sense consultar-los-ho, s'havia atrevit a matar un dels principals barons d'Aragó perquè no l'havia acceptada i, no cal dir-ho, la resta de nobles no creien en l'obligació d'obeir el rei en semblants circumstàncies.

Començada la guerra, el rei va saber, aprofitant sens dubte les diferències entre els barons, constituir-se un bloc de partidaris prou important per a fer front als rebels: els Cardona i els Cabrera, a Catalunya, enemics dels Montcada; els Liçana, oposats als Ahonés, i altres importants llinatges aragonesos, com ara els Alagó, els Foces, etc.

Valent-se més d'una hàbil política de dissuasió que no del recurs a les armes, finalment Jaume I aconseguiria a la **Pau d'Alcalà**, al cap d'un any de començar les hostilitats, una situació més favorable als interessos reials.

EL REI CONQUERIDOR

Jaume I va acabar guanyant-se el sobrenom de *el Conqueridor*. En aquest apartat se'ns narra com van anar les diferents expedicions que, per terres musulmanes, va emprendre el nostre rei.

Després de la Pau d'Alcalà, Jaume I imposaria com més va més la seua autoritat sobre els nobles. Entre l'acabament de la guerra desfermada arran de la mort de Pero Ahonés i l'expedició contra Mallorca, hi ha un breu parèntesi d'uns dos anys, en què el fet polític més important que es dóna és la vinculació del comtat d'Urgell a la corona, fet que reforçava així mateix l'autoritat reial.

En la conquesta de **Mallorca**, el rei va assumir la direcció de les operacions militars fet que refermava encara més el control sobre els barons d'Aragó i de Catalunya que el van seguir en l'empresa.

L'estol va partir de Salou el 6 de setembre del 1229 i, una vegada superada la mala mar que va trobar, aconseguia desembarcar a Santa Ponça després de diversos dies d'incertesa.

En el camí cap a la capital, la host del rei Jaume es va imposar a la batalla de Portopí i, de seguida, va posar setge a Madina Mayurca, la capital de l'illa.

En tres mesos i mig, els seus hòmens van derrocar un pany de muralla i van assaltar finalment la ciutat, el 31 de desembre del 1229.

Era la primera de les grans gestes militars de Jaume I, que li farien merèixer el sobrenom de *Conqueridor* amb què passaria a la història.

Si la campanya per Mallorca havia sigut una iniciativa reial i Jaume I havia encapçalat l'empresa des del primer moment, en **territori valencià** va ser diferent, ja que, al començament, algunes forces militars aragoneses li van prendre la iniciativa. L'any 1232, mentre el rei, segons ens conta ell mateix al *Llibre dels fets*, es trobava caçant porcs senglars a Albarrasí, li va arribar la notícia que peons de Terol havien conquerit Ares.

Ares era una fortalesa molt important, i el rei, en saber-ho, es va afanyar a posar-se en camí, però encara no hi havia arribat, sempre segons el *Llibre dels fets*, que li van donar la notícia que també Morella l'havien conquerida forces d'un dels principals barons aragonesos: Balasc d'Alagó.

Llavors el rei, oblidant-se d'Ares, es va afanyar a intervindre sobre Morella. En una emboscada va retindre Balasc i li va exigir que li lliurara aquell important castell. El baró hi va accedir a canvi de conservar-lo en condició de vassallatge, com un feu concedit pel rei, que seria, en definitiva, el senyor de Morella.

Pel que fa a Ares, el rei se n'apropriaria pagant als hòmens que l'havien conquerit una compensació econòmica.

A la primavera següent, el rei va convocar la host i, per la vall del Palància, es va adreçar contra Borriana. Després d'un setge de dos mesos, la vila es rendiria i la seua població seria expulsada.

Després, en pocs mesos, es rendirien tots els castells andalusins de més al nord: Polpis, Borriol, Peníscola, Xivert, Vinromà, etc.

El rei Jaume, després de conquerir tot el territori al nord de Borriana, es va creure prou fort per a preparar l'assalt a la capital: **Balansiya**, la ciutat més important de tot Xarq al-Andalus, defensada per fortes muralles, on tenia la cort el rei Zayyan, que havia conquerit el poder destituint l'últim governador almohade, Abu Zayd, i més recentment, a la mort Ibn Hud, havia adquirit també el Regne de Múrcia.

El primer pas per a conquerir Balansiya va ser l'ocupació del Puig el 1237, que és, el nom ja ho diu, un puig, enmig de la plana al nord de València, molt prop del mar, per on es podia avituallar molt fàcilment. Des d'allí, els hòmens del rei Jaume I podien llançar contínues operacions de castic al voltant de la ciutat.

Amenaçat de prop, el rei Zayyan, per primera vegada, es va voler enfrontar a les forces invasores i va atacar el Puig, on va patir una severa derrota. Després d'això es va replegar rere les muralles de la ciutat, disposat a resistir.

A l'abril de l'any següent el rei Jaume I li va posar setge i, a darreries de setembre, Zayyan es rendia, abandonava la ciutat, amb tota la població que l'habitava, i es refugiava al sud del Xúquer.

En rendir-se la ciutat de València (1238), es va establir una treva entre Jaume I i el rei musulmà Zayyan. Aquesta treva fixava com a frontera el riu Xúquer, i el rei cristià assegurava la vida dels musulmans que marxaren cap a Cullera. Zayyan continuava com a rei al sud del Xúquer, i establí la seua residència a Dénia.

TEMPS DE REVOLTES

En aquest apartat farem un repàs a uns fets sovint poc coneguts: com van ser els anys que seguiren a la presa de València i com els àrabs, capitanejats per *Al-Azraq* lluitaren per tal de conservar i recuperar les terres que el rei cristià els havia pres.

Sotmesa València i establida la treva, Jaume I va marxar a Montpeller, on hi havien problemes en el govern del Comtat.

Les operacions es van complicar amb l'aparició d'un rival que li volia disputar Xàtiva: l'infant Alfons de Castella, que es va avançar al rei Jaume ocupant Moixent i Énguera, que eren castells del territori de Xàtiva.

La reacció del rei Jaume va ser violenta: l'infant Alfons, que poc abans havia pactat matrimoni amb Violant, la filla del rei Jaume, li va demanar una entrevista i tots dos es van trobar a Almirra (actualment el camp de Mirra), on l'infant Alfons li va demanar Xàtiva com a dot.

Després de tenses negociacions, el rei Jaume va obligar l'infant a reconèixer-li el dret a conquerir Xàtiva i tot el territori fins a la línia Biar-Busot, com s'havia pactat a Tudillén (1151) i Cazola (1179).

La **ratlla de Biar-Busot** seria la primera frontera sud del Regne de València quan, conquerides Xàtiva, Dénia (1244) i Biar (1245) el rei Jaume consideraria acabada la conquesta.

De fet, la frontera definitiva no s'establiria, al sud d'Elx i Oriola, fins a primeries del segle XIV, durant el regnat de Jaume II.

L'ocupació de València, com en general la de tots els territoris guanyats a al-Andalus, no es podia considerar definitiva mentre no anara acompanyada d'una veritable colonització, és a dir, de la instal·lació de pobladors cristians que la feren irreversible. La majoria de la població del nou regne continuava sent musulmana i l'incompliment dels pactes pels quals s'havien rendit les aljames i acceptat la dominació cristiana, originà un primer alçament andalusí, encapçalat per al-Azraq i que es pot considerar com una continuació de la conquesta.

Mohamed Abu Abdalà Ben Hudzäil al Sähuir (1230, la Vall d'Alcalà en la Marina Alta - 1276 Alcoi en l'Alcoià), més conegut com al-Azraq (el d'ulls blaus), era fill del valí Hudzäil al Sähuir, i de mare cristiana. Culte i enginyós, estigué llargues temporades a les corts d'Aragó, València i Granada. Arribà a convertir-se en el senyor mudèjar més famós del segle XIII. Fou el cabdill de les tres revoltes mudèjars del sud del Regne de València i va posar en perill més d'un cop la conquesta dels nous territoris cristians. Molts autors han trobat en la rememoració de les revoltes d'al-Azraq l'origen de les festes de Moros i Cristians d'Alcoi.

Davant el maltractament als sarraïns i l'incompliment dels acords fets amb els monarques (Jaume I i Alfons X), els mudèjars es revoltaren per primera vegada l'any 1244 sota el comandament d'Al-Azraq. Jaume I aprofità la revolta per a dictar l'expulsió general de la població musulmana, alhora que intensificava l'assentament de colons cristians. Tanmateix l'expulsió no es féu efectiva tal com li demanava el papa i com el mateix rei demanaria al seu fill i hereu, ja en el seu llit de mort.

En 1258 Jaume I rebutjà una treva oferida d'al-Azraq a través del rei Alfons X el Savi, i recuperà gairebé sense resistència els castells de Planes, Pego, Castell de Castells. Als pocs dies al-Azraq es va rendir i li va lliurar Alcalà, Gallinera, i la resta de les fortificacions abans de ser expulsat del Regne.

Aquesta investida contra l'enemic musulmà havia estat finançada pel papa Climent IV amb qui el rei havia acordat a canvi, exterminar la població àrab dels territoris recuperats. Jaume I, però, no complí les condicions pactades com ho feia Castella per por de debilitar el Regne econòmicament, i preferí iniciar una sèrie d'accions legals amb l'objectiu de forçar els mudèjars a convertir-se al cristianisme, com a condició per a poder mantenir els seus drets i possessions.

El mateix any 1258, quan amb la rendició d'al-Azraq s'acabava la conquesta valenciana, Lluís IX de França i Jaume I signaven el **Tractat de Corbeil**. En aquest tractat Jaume I reconeixia a Lluís IX de França les adquisicions territorials de la croada anticàtara i renunciava així a tots els territoris que s'havien vinculat en vassallatge als comtes de Barcelona i reis d'Aragó, llevat de la ciutat de Montpeller i alguna altra possessió de menys importància. A canvi, el rei de França renunciava a tots els drets que li podien correspondre com a hereu de Carlemany sobre Catalunya.

Este era el punt final lògic, d'acord amb el prudent abstencionisme que el rei Jaume havia practicat tota sa vida davant l'avanç francès al Llenguadoc i a Provença. El front militar i ideològic constituït entre el papat i la monarquia francesa donava poques possibilitats d'èxit a qui s'atrevera a enfrontar-s'hi.

Al sud del territori, però, la revolta es revifà de nou, i l'any 1276 tingué lloc la tercera revolta dels mudèjars, amb un exèrcit comandant per al-Azraq des de l'exterior camí cap Alcoi.

La revolta s'estengué per tot el territori i posà seriosament en perill el Regne de València, i no s'apaivagà amb la mort a Alcoi d'al-Azraq sinó que hi continuà amb el seu fill com a nou cap. La cavalleria enviada com a reforç a Alcoi pel rei Jaume va ser anihilada i, poc després, els seus hòmens patiren una derrota molt greu a Llutxent.

El rei, detingut a Alzira per la malaltia, va confiar la situació al seu fill Pere i va morir pocs dies després, el 27 de juliol de 1276, sense veure l'acabament de la revolta. Amb les presses de la guerra va ser soterrat provisionalment a la seu de València, per a ser traslladat poc més tard, segons el que ell mateix havia disposat, a la tomba definitiva del monestir de Poblet.

Va heretar el tron valencià el seu fill Pere I el Gran. El nou rei recuperà fortificacions i

arribà a un acord de treva de tres mesos. La revolta finalitzà l'octubre del 1277, abans que els granadins i els nord-africans pogueren socórrer els mudèjars. Pere I ordenà desarmar-los sense que foren castigats, i a l'any 1283 decretà una llei que els atorgava llibertat de desplaçament i de residència en tot el regne, així com llibertat de comerç.

UN MONARCA ...MOLT HUMÀ

Com va ser el Jaume I home? Els seus matrimonis, les seues amants, els seus fills, la seua herència, ...

Jaume I va viure fins al 1276: seixanta-huit anys es podia considerar a l'època una longevitat més que notable. Una vida que, si històricament ha fet córrer rius de tinta, va acompanyada d'un vessant humà no li desmereix ni en intensitat ni en varietat i que, sovint, va interferir en els afers d'estat.

Com encertadament descriuen els cronistes medievals, el rei Jaume I va ser un monarca que va lluitar constantment contra els musulmans, que va conquerir els regnes de Mallorca, València i Múrcia i que es va guanyar a pòls el sobrenom de *Conqueridor* en el camp de batalla. En el terreny personal aquests mateixos cronistes el descriuen com un "hom de fembres" que va portar a una vida familiar i sentimental bastant agitada.

A l'edat de 13 anys, es casà amb la infanta [Elionor](#), filla d'Alfons VIII de Castella i d'Elionor d'Anglaterra. La decisió del casament es deu al fet que no s'arribava a la majoria d'edat fins els 20 anys, moment en què heretaria el regne d'Aragó. Aquest precepte només podia ser obviat si contraïa matrimoni a partir dels 14 anys, moment a partir del qual esdevindria major d'edat; per la seva banda el mateix rei en la seua [crònica](#) justifica el matrimoni i el fonamenta en les pors dels seus consellers que si moria sense un hereu la terra quedaria novament sumida en el desordre i que tant [Sanç d'Aragó](#) com [Ferran d'Aragó](#) aspiraven a la corona. Així, el [6 de febrer del 1221](#) a la ciutat d'[Àgreda](#) i seguint els designis dels consellers se celebrà el casament. Tot i així, el jove rei hagué d'esperar a complir la majoria d'edat, els 14 anys, per poder tenir relacions i engendrar un hereu amb la reina Elionor. Fruit d'aquest matrimoni naixeria un fill, l'infant Alfons.

L'any 1229 i a petició de Jaume I, aquest matrimoni va ser anul·lat per l'església sobre la base de parentiu i consanguinitat ja que els dos esposos van ser de rebesnèts d'Alfons VII de Castella.

En els anys de diferència entre el primer i segon enllaç matrimonial, se li coneixen dues amants: [Elo Álvarez](#) i [Aurembiaix d'Urgell](#), filla del [comte d'Urgell](#), amb qui signà un pacte de concubinatge.

Sis anys més tard d'obtindre la nul·litat matrimonial, el setembre de 1235, va contraure noves noces seguint el consell del papa. Aquesta vegada l'elegida fou una jove princesa hongaresa de setze anys, descendent dels emperadors de Bizanci i filla del rei Andreu II d'Hongria, anomenada Violant, que fou, sense dubte, la dona que més va influir en el comportament i el govern del seu marit. Aquest segon matrimoni va durar setze anys i d'ell en van nàixer 8 fills: Violant, Constança, Sança, Pere, Jaume, Isabel, Sanç i Ferran.

Dels seus fills, Ferran va morir sent un nen i Sanç es va dedicar a la vida religiosa i arribà a ser arquebisbe de Toledo. Pere i Jaume serien els hereus definitius després d'un llarg procés de canvis en els testaments i de morts inesperades. Amb les seues filles, el Conqueridor va teixir un entramat de matrimonis favorables a la Corona. Així: la infanta Violant va contraure matrimoni amb Alfons X de Castella, Constança es casà amb Manuel de Portugal, Isabel es desposà amb Felip III de França mentre que Sança es dedicà a la vida religiosa i morí en una peregrinació a Terra Santa.

Tot i que en Violant d'Hongria, Jaume I va trobar una vertadera companya i una valuosa consellera, el rei no s'estigué de mantindre relacions extramatrimonials que li donaren nombrosos fills il·legítims. Així, el mateix any que naixia el seu fill Pere (1240-1285), Blanca d'Antillón donava a llum Ferran Sanxis (1240-1275) a qui el rei atorgà el títol de baró de Castre. Amb Berenguera Ferrandis tingué Pere Ferrandis a qui Jaume li atorgà la baronia d'Híxar.

Pocs anys després Elvira Sarroca donava a llum Jaume Sarroca (1248-?), que va arribar a ser bisbe d'Osca. També tenim constància que el rei mantingué relacions amb una dama anomenada Guillema Cabrera de qui no tingué descendència.

La mort de la reina Violant el 1251 poc després de la del seu fill menut Ferran, va sumir el rei en una llarga depressió. No se li coneix cap amant fins que el 1255 va signar un contracte de concubinatge amb Teresa Gil de Vidaure, per tal que els fills haguts d'aquesta relació no entraren en la línia successòria i agreujaren encara més l'entramat successori. Finalment, en contraure Teresa la lepra, el rei la va rebutjar tot i que el papa mai va anul·lar aquesta unió. Teresa, després de ser rebutjada es retirà al monestir de Saïdia. Fruit d'aquest "matrimoni" van nàixer dos fills: Jaume de Xèrica (1255-1285), senyor de Xèrica i Pere I d'Ayerbe (1258-?), baró d'Ayerbe.

Mentre Teresa romania encara a palau, Jaume I va prendre una altra amistançada, Berenguera Alfonso amb qui va romandre fins el 1272, any en què morí la dama. I encara se li coneix una darrera amant, Sibilla de Saga, que l'acompanyà els últims dies i que estava al seu costat quan va morir.

Vista des del segle XXI, aquesta romàntica carrera del rei en Jaume ens pot semblar dissoluta però contextualitzada en la llunyana l'edat mitjana podem afirmar que, entre la reialesa i la noblesa, la seua actitud vital era habitual i freqüent.

ELS ÚLTIMS ANYS DEL MONARCA

Diversos van ser els problemes que el van preocupar en els anys finals de la seua vida, lògicament d'una certa decadència.

Una de les seues accions més desencertades va ser un intent de croada a Terra Santa que ell mateix va organitzar i capitanejar l'any 1269, quan el rei en tenia seixanta-un i era, sense dubte, massa vell per a una empresa semblant. L'aventura va acabar fent mitja volta al cap de pocs dies i tornant-se'n l'estol de croats, després d'alguns dies de mala mar.

Un dels conflictes més greus que va patir en aquells anys va ser, sens dubte, el de l'enfrontament dels seus fills, que van donar una nova ocasió a sectors de la noblesa de rebel·lar-se contra l'autoritat reial.

L'infant Alfons, fill d'Elionor, la primera muller del rei Jaume, i els infants Pere i Jaume, fills de Violant d'Hongria, competien durament per l'herència reial. A ells tres s'hi afegia encara Ferran Sanxis, fill il·legítim que el rei tingué amb Blanca d'Antillon, i que, malgrat la seua condició, va gaudir durant cert temps de les preferències del pare.

La rebelió més greu dels nobles contra el rei Jaume la va encapçalar, precisament, Ferran Sanxis, fins que va ser derrotat i assassinat pel seu germanastre, l'infant Pere.

Les successives particions en lots territorials, fetes per Jaume I, que els fills rebrien com a herència, sens dubte no van contribuir a la pau dels seus estats. Finalment, la mort per causes naturals del primogènit, l'infant Alfons, fill de la primera esposa Elionor de Castella, va simplificar la qüestió: Catalunya, Aragó i València serien destinats a l'infant Pere i el Roselló Mallorca Eivissa i Montpeller, a l'infant Jaume.

PER A LA HISTÒRIA...

Molts són els documents que han perviscut al llarg del segle i que ens donen informacions tan valuoses com ara, quins van ser els repobladors de les nostres terres o les lleis que Jaume I va decidir atorgar als valencians.

La guerra de conquesta comportava una expulsió parcial de la població vençuda, que era substituïda per població vinguda, sobretot, dels dos estats conqueridors: Aragó i Catalunya.

Este procés de colonització va quedar reflectit en els anomenats *Llibres del Repartiment*, que recullen registres de donacions i, de vegades, ocupacions de terres i cases.

Estos registres comprenen els anys entre 1237 i 1249, es van agrupar en el segle XVIII (són de diverses procedències), no s'han conservat, ni de bon tros, complets i, lògicament, només donen informació d'un sector de la població colonitzadora: els propietaris.

Podem sospitar, doncs, que la població que hi apareix podria ser un sector minoritari sobre el total de nousvinguts.

Només a títol orientatiu, observarem que, per a la ciutat de València, al Repartiment, tal com ens ha pervingut, consten 48,5% de cases donades a catalans, 44,5% a aragonesos i 7% a gent d'altres procedències.

Segons el mateix Repartiment, l'ocupació real de cases que van fer els primers va ser del 26% i la dels segons, del 20%.

Cal considerar que, d'una banda, el Regne de València era una terra de frontera, vista com a llunyana i perillosa pels possibles repobladors i, d'altra banda, ni Aragó ni Catalunya tenien una gran capacitat demogràfica. A aixó cal afegir que, alhora, es feia la repoblació de Mallorca i Eivissa, conquerides només entre nou i tres anys abans que València.

L'any 1261 es va produir un fet politicojurídic de la màxima importància per al futur del naixent estat dels valencians: el dia 7 d'abril el rei jurava els Furs, aprovats en les primeres Corts valencianes conegudes. Aquell text fundacional s'havia gestat al llarg d'uns vint anys, des de l'endemà de la presa de València.

Quan l'any 1233 Jaume I havia conquerit Borriana, hi va implantar el fur de Saragossa i després ho va fer a altres poblacions, com ara Benicarló, Almassora, Albocàsser, Benassal, Catí, etc. Si el fur de Saragossa va ser el majoritari, al seu costat el Costum de Lleida va ser també important com a codi legal vigent a Càlig, Cervera, Rossell, Sant Mateu, Cabanes i altres poblacions.

Tan sols sis anys després de la presa de Borriana, però, el Conqueridor va canviar d'estratègia a València, potser perquè ja havia decidit que no incorporaria els territoris conquerits a cap dels dos estats on regnava (deixant de banda les Illes) i en formaria un de nou, a part. Així, a la capital del nou estat, ja des de l'any 1239, es va començar a redactar un codi legal propi: la **Costuma**, que constava de diversos capítols o furs.

El gest del rei i de les Corts valencianes de l'any 1261 té una especial significació per diversos conceptes: el rei no sols jurà els Furs (la denominació que es va imposar sobre la de Costuma o Costumes), sinó que **establí l'obligació de fer-ho per a tots els seus successors** i, a més a més, els va jurar a canvi d'una important contribució fiscal de 40.000 sous que li aportaven els valencians. S'establia així el mecanisme que regiria en el futur la relació entre el Regne i el rei: el monarca només rebria els subsidis dels valencians en el marc d'unes Corts, i sempre i quan s'escoltara les reclamacions dels tres braços (ciutats, nobles i clergues) que es negarien a atendre les peticions del rei si no respectava les lleis del Regne o Furs. Este pacte seria fonamental en la concepció política del nou estat.

D'altra banda, el text dels Furs jurat pel rei no va ser el llatí en què s'havia redactat originalment la Costuma de València, sinó que, per a l'ocasió, el text s'havia traduït al romanç, a la llengua que, temps a vindre, entre altres noms rebria el de valencià, com a llengua pròpia del nou estat.

L'any 1261, quan es van traduir del llatí al romanç les lleis fundacionals del Regne, es va fer a un sol romanç, i la tria entre les diverses llengües parlades pels nous pobladors (n'hi

havia d'aragonesos i catalans, sobretot, i també d'occitans, navarresos, castellans, etc.), sense cap concessió al bilingüisme, ja demostra quina era la llengua que es devia sentir com a pròpia, en data ben primerenca, sobre les altres.

No podem oblidar la gran aportació personal que ens legà el rei en els seus últims anys, l'elaboració de les seues memòries: el *Llibre dels fets del rei en Jaume*, valuós document literari i històric en què va fixar la seua trajectòria política i vital i gràcies al qual coneixem de primera mà una part importantíssima de la nostra història.